

**Emlékezés Plósz Sándorra (1846-1925), a Magyar Tudományos Akadémia rendes,
igazgatósági és tiszteleti tagjára**

**Remembering Sándor Plósz (1846-1925), Full Member, Member of Directorate and
Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences**

Plósz Sándor jogtudós, egyetemi tanár, államtitkár, igazságügyi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia rendes, igazgatósági és tiszteleti tagja 1846. június 10-én született Pesten. 1925. május 29-én hunyt el Budapesten, néhány hónappal nyugdíjba vonulása után.

Tudományos munkásságának elismeréséül a Magyar Tudományos Akadémia 1884. június 5-én választotta levelező tagjául. Levelező taggá választását követően székfoglaló előadását „A bizonyítási okok és eszközök rendszeréről” címmel 1889. június 17-én tartotta. Az Akadémia rendes tagjává 1894. május 4-én választotta. Rendes taggá választása után székfoglaló előadását „A semmisség fogalma a polgári perjogban” címmel 1895. április 8-án tartotta. Az előadás még ebben az évben kivonatos formában megjelent a Magyar Tudományos Akadémia Értesítőjében.

Tudományos munkássága nagyra értékelésének jele volt, hogy az MTA 1902. május 9-én tiszteleti tagjául választotta. Az Akadémia négy évvel később, 1906. március 23-án igazgatósági tagjává is megválasztotta. Plósz Sándor csaknem egy évig, 1909 októbere és 1910 áprilisa között az MTA II. Osztályának, a Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztályának elnökhelyettese, 1910 áprilisa és 1913 áprilisa között pedig ugyanennek az Osztálynak elnöke volt. Mint a II. Osztály elnöke ő olvasta fel a kolozsvári egyetem római jogász professzorának, volt kollégájának, Farkas Lajosnak (1841-1921), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának „A római obligatio fogalmilag véve a közép- és újkori jogi elméletben” című akadémiai székfoglaló értekezését 1912. december 9-én.

Plósz Sándor 1913. április 24. és 1916. május 4. között volt a Magyar Tudományos Akadémia másodelnöke – ma ez a tisztség az alelnöki funkciónak felel meg. Itt említjük meg, hogy 1869 és 1948 között volt az alapszabály értelmében használatos ez a terminus technicus, mely az 1830 és 1857 között használatos másodelölülő és az 1858 és 1868 között használt alelnök elnevezést váltotta fel.

Feltétlenül említést érdemel az, hogy a Magyar Tudományos Akadémia, kiemelkedő tudományos és kodifikációs munkásságára tekintettel 1912-ben Akadémiai Nagyjutalomban részesítette Plósz Sándort. Zárójelben, az összehasonlítás kedvéért szeretnénk megjegyezni, hogy ez a kivételes, csak kevés akadémikusnak kijáró elismerés ma a Széchenyi Nagydíjhoz hasonlítható.

Plósz Sándor édesapja Plósz Lajos (1809-1886) neves szemészorvos, édesanyja pedig Emmerling Emília volt. Felesége Hamza Ilona (1852-1926), Hamza Máté, Pest város tanácsa tagjának leánya volt.

Megemlítjük, hogy Plósz Sándor bátyja, Plósz Pál (1844-1902) neves biokémikus, a kolozsvári, majd a budapesti egyetem nyilvános rendes tanára, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt. Másik testvére, az országos hírnévnek örvendő Plósz Béla (1863-1945) állatorvos, főiskolai tanár volt.

Plósz Sándor jogi tanulmányait Bécsben és Pesten végezte. Tanulmányait Pesten fejezte be 1866-ban. Két évig joggyakornokoskodott Pesten. Előbb egy ügyvédi irodában, a következő évtől pedig a pesti pénzügyi ügyészségnél, fogalmazó-gyakornoki beosztásban. 1868-ban avatták a jogtudományok doktorává. Még ebben az évben közügyvédi, a következő esztendőben pedig váltóügyvédi oklevelet szerzett. 1867 novemberétől tollnok a pestvárosi törvényszéken, 1871-től a lipótvárosi egyesbíróság helyettes egyesbírója, 1872-től bíró a pesti királyi törvényszéknél. 1872-1881 között a kolozsvári egyetemen, 1881 és 1924 között a pesti egyetemen a polgári törvénykezés, valamint váltó- és kereskedelmi jog nyilvános rendes tanára.

1894. július 30-ától 1899 februárjáig államtitkár az igazságügyi minisztériumban. 1899. február 26. és 1905. június 18. között Széll Kálmán, az első Khuen-Héderváry kormány majd Tisza István kormányában igazságügyi miniszter volt.

Több, mint egy évtizeden át előbb a bajai, majd a regőczei, 1910 és 1914 között pedig a lugosi választókerület képviselője volt. 1914 lett főrendiházi tag.

Plósz Sándor a magyar polgári perjog tudományos művelésének korában legnagyobb tekintélyű képviselője volt. A kormány megbízásából 1885-ben kidolgozta a polgári perrendtartás tervezetét. Néhány évvel később, 1889 és 1894 között ugyancsak ő dolgozta ki a sommás eljárásról szóló törvény több rendbeli javaslatait valamint az 1893-ban megjelent teljes perrendtartás tervezetét.

Széll Kálmán kormánya tagjaként megkezdte a bíraskodásról szóló javaslatok átdolgozását. Az átdolgozott javaslatot elő is terjesztette a képviselőházban, amely a törvénymódosítás alapjául szolgált.

Az igazságügyi miniszteri költségvetés tárgyalása alkalmával kilátásba helyezte a büntető perrendtartásnak 1900. január 1-jén tervezett életbeléptetését, a büntető törvénynek az addigi tervezettnél szélesebb körű reformját, az egységes polgári perrendtartást szabályozó törvény megalkotását. Plósz Sándor tervei között szerepelt a magánjogi törvény megalkotása és a csódtörvény módosítása is.

Munkásságának kétségtelenül legjelentősebb eredménye a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk. Neve elválaszthatatlanul összefonódik a modern magyar kodifikáció kiemelkedő alkotásával, az 1911. évi polgári perrendtartással. Kiemelendő, hogy a törvénykezési, váltó- és kereskedelmi jog professzoraként mindhárom jogágban jelentős műveket hagyott maga után.

Tudományos hírnevét már pályája kezdetén megalapozta. 1876-ban tette közzé a keresetjogról írott tanulmányát, melyben az ún. absztrakt keresetjog-teóriát koncipiálta. 1895-ben megjelent, majd utánnomásban is kiadott váltójogi kézikönyvét kortársai az egyik legértékesebb váltójogi munkának tekintették. Német nyelven írott tanulmányaival komoly nemzetközi tekintélyt szerzett magának. Az 1409-ben alapított lipcsei egyetem 500 éves fennállása alkalmából, 1909-ben díszdoktori, doctor honoris causa címmel tüntette ki.

Plósz Sándor több mint fél évszázadot töltött el az egyetemi katedrán. 1873-ban nevezték ki a kolozsvári egyetem perjogi tanszékére. Tanári tevékenységét csupán államtitkári és miniszteri működése idején szüneteltette. Politikusi pályafutása befejezésekor a Kúria elnöki állását azzal a megjegyzéssel utasította vissza, hogy az ő helye az egyetemi tanszéken van.

Fél évszázados oktatói pályafutása ellenére Plósz Sándor nem írt tankönyvet. Előadásainak szövegét „Magyar polgári törvénykezési jog” címmel egyik tanítványa, Vass Károly gyűjtötte össze. A munka „Magyar polgári törvénykezési jog. Dr. Plósz Sándor egyetemi ny. r. tanár előadásai alapján. Összeállította Vass K. Budapest, 1906.” címmel jelent meg. Tanári pályájának gazdag, kritikai megjegyzésekben bővelkedő tapasztalatait „A jogi oktatás reformjáról” című, 1922-ben megjelent munkájában foglalta össze.

Tárcáját a rövid életű Khuen-Héderváry kormány alatt (1903. június 27. – november 3.), majd Tisza István első kormányában (1903. november 4. – 1905. június 18.) is megtartja. Igazságügyi miniszterként a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslat átdolgozott és kiegészített változatát 1902. január 29-én nyújtotta be a képviselőházhoz. A javaslatról szóló részletes jelentését az igazságügyi bizottság terjesztette a képviselőház elé, amely azonban a „közbejött politikai viszonyok következtében” Plósz Sándor minisztersége alatt nem tárgyalta a javaslatot.

Plósz Sándor 1871-ben megjelentetett első tanulmányát magyar és német nyelvű értekezések, továbbá kézikönyvek, kismonográfiák, törvényjavaslatok, indokolások és előadói tervezetek követték. Legfontosabb tanulmányait a „Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai” című kötetben gyűjtötték össze munkatársai, kollégái. A kötet halála után két évvel, 1927-ben jelent meg.

Kiemelkedő jelentőségű Plósz Sándor „A keresetjogról” című, 1876-ban közzétett tanulmánya. Egy évvel a e tanulmány megjelenését követően jelent meg Karl Heinrich Degenkolb (1832-1909) „Einlassungszwang und Urteilsnorm. Beiträge zur materiellen Theorie der Klagen insbesondere der Anerkennungsklagen” (Leipzig, 1877.) című tanulmánya, amelyben a tekintélyes német jogtudós a keresetjogot függetlenítette a keresetben állított jog létezésétől. Bár három évvel később Plósz Sándor német nyelven is közzétette „Beiträge zur Theorie des Klagerechtes” (Leipzig, 1880.) című munkájában a keresetjoggal kapcsolatos téziseit, a nemzetközi jogtudomány ennek ellenére a jogi romanista (római jogász) és perjogász Degenkolbot tekinti ma is az ún. absztrakt keresetjog-elmélet megalapítójának. Feltétlenül említést érdemel ebben az összefüggésben az, hogy Degenkolb „Beiträge zum Zivilprozess” című, 1905-ben Lipcsében kiadott munkájában elismeri Plósz Sándor elsőbbségét, kiemelve ugyanakkor az álláspontjaik között mutatkozó eltéréseket.

Plósz Sándor fontos feladatának tekintette a jogvédelem fogalmának kidolgozását és szabályozását. E feladat realizálása céljából vállalta el Pauler Tivadar igazságügyi miniszter megbízásának eleget téve 1882-ben a nyugati polgári perrendtartásokat követve a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló perrend javaslatának elkészítését.

1885-ben jelent meg „A magyar polgári perrendtartás tervezete” címmel Plósz Sándor 613 szakaszból álló törvényjavaslata. A törvényjavaslat az 1877. évi német polgári perrendtartás (Zivilprozessordnung) alapján készült.

A tervezetet azonban több oldalról is számos bíráló érte. A hazai jogászok az angol és a francia perjogi eszményeket többre tartotta a német dogmatikánál. A tervezettel kapcsolatos heves polémia akadályozta a magyar törvényhozás munkáját. A reform évekkel később, 1889-ben indult meg, amikor Szilágyi Dezső lett az igazságügyi miniszter, aki a törvénykezés reformját nem egy lépésben, hanem több részletben kívánta megvalósítani. Ezért a reformot ott kezdte el, ahol az a legkönnyebbnek látszott, és pedig a sommás eljárásnál, mivel ennek a

jelentős része amúgy is szóbeli volt. A törvényjavaslat és az indokolás elkészítésére ismét Plósz Sándor kapott megbízást. Az 1893: XVIII. törvénycikk jelentős lépés volt a polgári eljárás reformjának a megvalósítása irányában. A sommás eljárás átfogó reformálásával a szóbeliségen, a közvetlenségen és a bizonyítékok szabad mérlegelésén alapuló járásbíróági eljárás létrehozása volt.

Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter megbízta Plósz Sándort azzal, hogy készítse el a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslat előadói tervezetét. Plósz kiegészítette és kis mértékben átdolgozta a korábban, 1885-ben készített javaslatát. Az 1893-ban közzétett, majd 1895-ben megvitatásra bocsátott tervezet azonban nem került a képviselőház elé. Bár Plósz 1894-ben igazságügyi államtitkár volt, a XIX. század utolsó évtizedében a polgári eljárás teljes reformjának az ügye nem haladt előre.

Jól ismert tény, hogy 1903 és 1910 között öt kormány és hét igazságügyi miniszter váltotta egymást. Ebből adódóan ezekben az években a kormányzat és a törvényhozás részéről a polgári perrendtartás kodifikációja nem élvezett prioritást. A viszonylagos politikai stabilitást az országban megteremtő második Wekerle-kormány próbálkozott ismét a perjog reformjának a megvalósításával. Günther Antal igazságügyi miniszter 1907-ben ismét benyújtotta a javaslatot, amelynek összeállításánál az 1902. évi Plósz-féle előadói tervezetet vette alapul. Ugyanakkor a tervezet szövegén jelentős módosítást tett. A törvényjavaslat tervezete csak a képviselőház igazságügyi bizottságáig jutott el. A vita azonban néhány szakasz megtárgyalása után 1908-ban félbeszakadt.

Az évtizedeken át húzódó halogatás 1910-1911-ben ért véget. Székely Ferenc, a rövid életű második Khuen-Héderváry-kormány igazságügyi minisztere 1910. július 16-án terjesztette a képviselőház elé a polgári perrendtartás törvényjavaslatát, mely 1885 óta már az ötödik volt. Az 1907. évi változathoz képest a törvényjavaslat, melyet Plósz Sándor Fodor Árminnal és Térfy Gyulával együtt készített el, eltérései nem voltak jelentősek. Az igazságügyi bizottság a 792 szakaszból álló tervezetet támogató vélemény kíséretében továbbította a képviselőháznak.

A képviselőház igen rövid idő, néhány nap alatt befejezte a törvényjavaslat tárgyalását. A kormánypárti és ellenzéki hozzászólók egyaránt kiemelték a javaslat előadójának, Plósz Sándornak kimagasló szerepét a magyar polgári eljárásjog reformjában. A képviselőház által elfogadott szöveget 1910. december 20-án tárgyalta a főrendiház. A főrendiház a tervezet szövegét változtatás nélkül jóváhagyta. A január 8-án történt szentesítés után még ugyanebben a hónapban kihirdetésre került az 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról. A törvény azonban csak évekkel később, 1915. január 1-jén lépett életbe.

Plósz Sándor élete utolsó évtizedében, az 1920-as években előtanulmányokat folytatott egy, a magyar jog dogmatikai fejlődését bemutató, nemzetközi kitekintést is tartalmazó nagyobb munkához, de az anyag feldolgozásában súlyos betegsége akadályozta.

1898-tól a Lipót-rend középkeresztese, 1899-től valóságos belső titkos tanácsos, 1902-től az első osztályú Vaskorona-rend tulajdonosa. Említést érdemel, hogy Plósz Sándort Újpest városa díszpolgárává választotta. Az iránta megnyilvánuló tisztelet jele volt 1916-ban hetvenedik születésnapjának megünneplése 1916-ban.

A Magyar Tudományos Akadémián Magyary Géza (1864-1928), Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, oktatói pályájának kezdetén a római jog, majd a kereskedelmi jog, a

váltójog és a polgári törvénykezési jog nyilvános rendes egyetemi tanára, aki posztumusz szintén elnyerte az MTA Nagydíját 1929-ben, tartotta fölötté az emlékbeszédet 1927-ben.

Plósz Sándor a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben a magyarországi jogászok, különösen a magánjog és perjog művlői körében az egyik legnagyobb tekintélynek örvendő jogtudósnek számított. Igen széles körre kiterjedő, számos jogintézményt elemző munkái és kimagasló értékű kodifikátori munkássága a XXI. század első harmadában is komoly értéket jelentenek.

Plósz Sándor főbb munkái

A keresetjogról. Magyar Igazságügy 1876.; A magyar váltójog kézikönyve. Budapest, 1877.; Adalékok a keresetjog elméletéhez. Magyar Igazságügy 1879.; Beiträge zur Theorie des Klagerechtes. Leipzig, 1880.; A polgári peres eljárás reformja. Budapest, 1883.; A magyar polgári perrendtartás tervezete. Budapest, 1885.; A magánokiratok bizonyító ereje, különös tekintettel azok alakjára. Magyar Igazságügy 1886.; A magyar polgári törvénykezési jog. Budapest, 1888.; Törvényjavaslat a fellebbvitelről a sommás eljárásban (előadói tervezet a Magyar Királyi Igazságügyminiszter megbízásából. Budapest, 1889.; Kereskedelmi jog (előadásai után jegyezte Kohn Dávid. Budapest, 1890.; Törvényjavaslat a kisebb peres ügyekben való eljárásról szóló 1877. XXII. törvénycikk módosításáról. Budapest, 1890.; Törvényjavaslat a magyar polgári perrendtartásról (előadói tervezet a Magyar Királyi Igazságügyminiszter megbízásából. Budapest, 1893.; Indokolás a magyar polgári perrendtartás előadói tervezethez. Budapest, 1893.; Magyar polgári törvénykezési jog. Budapest, 1906.; A perbeli beismerésről. Budapest, 1907.; A polgári per szerkezete az új perrendtartásban. Budapest, 1911.; A törvényes vélelem természete. Jogállam 1912.; A polgári perrendtartás. Budapest, 1912.; A bizonyítási teherről. Budapest, 1916.; Zwei Vorträge aus dem ungarischen Zivilprozessrecht. Berlin, 1917.; A jogi oktatás reformjáról. Budapest, 1922. és Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Budapest, 1927.

Felhasznált irodalom

Meszlény Artúr: Plósz Sándor és a német perjogi tudomány. Polgári Jog 1 (1925) 145-151. old.; Magyary Géza: Plósz Sándor igazgatósági és tiszteleti tag emlékezete. Budapest, 1927.; Farkas Lajos életpályája és tudományos munkássága (1841–1921) Acta Fac. Pol.-iur. Univ. Scient. Budap. de Rol. Eötvös nom. 51 (2004) 9-26. old.; Kengyel Miklós: Plósz Sándor (1846-1925). Magyar Jogtudósok IV. Szerk. Hamza Gábor. Budapest, 2014. 21-32. old. és Szivós Kristóf: Plósz Sándor (1846-1925). Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta juridica et politica 10 (2020) 551-567. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu